

EKONOMİ POLİTİK AÇISINDAN SOSYAL DEMOKRAT HAREKETİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Dr. Güneri AKALIN

Bu çalışmanın yapılmasında başlıca neden Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-politik oluşumun açıklanmasına İktisat Bilimi aracılığı ile yardımcı olmaktır. Öncelikle belirtmek isterim ki burada adlarını teker teker anmak fırsatını bulamadığım, İngiliz, İsveçli, Norveçli, Danimarkalı, Alman, Avusturyalı, Çekoslavak birçok dosta ve Fakülte arkadaşlarıma —siyasal alanda görev almış olanlar dahil— tekrar tekrar teşekkür ederim.

Konuya girmeden önce araştırmanın yöntemi bakımından bir kaç hususa değinmeyi faydalı bulmaktayım.

(i) Konuyu ele alırken iktisat teorisinden ve tarihten yararlanacağız.

(ii) Bu çalışma bir metin taramasıyla birlikte, yerinde gözlem ve mülâkatlarla yürütülmüştür.

(iii) Sosyal Demokrat Hareketi Avrupa ile sınırlı olarak ele alacağız ve Türkiye'nin durumunu da gözden geçireceğiz.

Öncelikle Sosyal Demokrat Hareket'i neden Avrupa ile sınırlı olarak ele aldığımızı açıklayalım. Sosyal Demokrasi'nin vatanı, doğup uygulama alanı bulduğu yer Avrupa'dır. Bütün tarihi gelişimi 150-200 yıla varan ve kolonilikten kapitalizme geçmiş genç ekonomileri —A.B.D., Kanada, Avustralya, Güney Afrika'yı— göz önünde tutmaya çalışmak bu ülkelerin farklı özelliklerinden* dolayı araştır-

(*) Örneğin tarihi olarak «Amerikan Rüyası» ile Sosyal Demokrasi çeliştiği gibi II. Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa'dan özellikle İngiltere den göçün önemli bir kısmının Sosyal Demokrasi'nin muhalifleri olduğunu unutmamak gerekir. Tıpkı Rodezya'ya olduğu gibi.

manın irdeleyeceği varsayımların doğruluğu açısından yanıltıcı olur.

Konunun planı şöyledir: Giriş, Sosyal Demokrat Hareketin kuramsal ve uygulamalı içeriği, Türk deneyimi ve sorunları sıra ile incelenecektir.

I — BATI :

1. Sosyal Demokrasi Nedir?

a. Tarihi Gelişim ve Kavramsal İçerik :

Tarihi olarak Sosyal Demokrat Hareketin siyasal partiler halinde örgütlenerek ortaya çıkışı XIX. yüzyılın ikinci yarısının sonlarına rastlar. Kronolojik sırayla :

Alman Sosyal Demokrat Partisi 1869

Fransız Sosyal Demokrat Partisi 1876

İtalyan Sosyalist Partisi 1884

İsveç Sosyal Demokrat Partisi 1889

İngiliz İşçi Partisi 1906

Çalışmamızda bu sosyal demokrat partilerden ikisi, özellikle İngiliz İşçi Partisi ve İsveç Sosyal Demokrat Partisi üzerinde durduk. Çünkü ancak bu iki parti sosyal demokrat kurama uygulama olanağı sağlamışlardır. Özellikle İngiliz İşçi Partisi ve onun kuramcıları Avrupa sosyal demokrat hareketine hatta son zamanlara dek İsveç'e bile önderlik etmişlerdir.¹

Avrupa'da sosyal demokrat hareketin partiler halinde örgütlenmesi görüldüğü gibi Fransa'da Paris Komününün, İngiltere'de Chartist Hareketin başarısızlıkla sonuçlandığı tarihten I. Dünya Savaşının başlamasına dek olan 1870-1914 reformist dönemine rastlar.

Sosyal Demokrat Partilerin ideolojik kökenleri aynı değildir. Bir kısmı orijinlerinde Marxist nitelik taşır. —Alman S.P.D. gibi— bazılarının ise bilimsel sosyalizm ile ilişkisi yoktur, aksine ona bir alması olarak ortaya atılıp geliştirilmişlerdir. Örneğin İngiliz İşçi

(1) Goran THERBORN, 'The Swedish Left', The New Left Review, Number 34, Year 1965, ss. 51-59.

Partisi gibi. Fakat zamanla bu fark ortadan kalkmış görünmekte ve giderek bütün sosyal demokrat partiler Marxist olmayan bir sosyalizmde birleşmektedirler.

Yalnız dikkat edilmesi gereken husus sosyal demokrat partilerin amaçladığı Marxist olmayan 'milli sosyalizmin' belki de zamanla ortaya çıkan özel bir kavram olduğudur. Zira sosyal demokrat partilerin iktidar olanları artık 'sosyalist toplumu' ülkü edinmeksizin uyguladıkları politikaların sonuçlarına sosyalizm demektedirler. Örneğin kamulaştırmalara.

Oysa Marxist kökenli olsun olmasın bütün sosyal demokrat partilerin kuruluş gerekçelerini hazırlayan, programlarında yer alan ve onları diğer burjuva partilerinden ayırd eden özellik 'sosyalist toplum, ülküsüne, topluca bir taahhütte bulunmalarıdır.

Örneğin İngiliz İşçi Partisi'nin Programında yer alan 4. madde şöyledir² :

«İşçilere el ve kafa emeklerinin ürünlerinin tamamını ve bunun eşitçi bir dağılımını sağlayabilmek, üretim araçlarının, gelir dağılımının ve değişimin toplum mülkiyetinde olduğu, en iyi şekilde hazırlanmış sevilen bir yönetim ile, her endüstrinin veya hizmetin kontrol edildiği bir düzen temel alınmak suretiyle mümkün olabilir».

Yukarıdaki 4. maddenin toplumsal mülkiyet açısından daha yumuşatılmış bir biçimi de İsveç Sosyal Demokrat Partisi'nin Programının dibâçesinde yer alır³ :

«Sosyal Demokrat Parti toplumu öyle bir duruma dönüştürmek ister ki : topluluk bir bütün olarak, üretim, ürünlerin dağılımı üzerinde hak sahibi olsun, yurttaşlar kendi iradeleri dışındaki baskı gruplarına bağımlılıktan kurtulsunlar ve sınıf farklarına dayanan bir toplumdan; üyelerinin eşit ve özgür insanlar olarak işbirliği yaptığı bir toplum kurulsun.»

Hemen bunu izleyen ikinci tümcede «toplum hakkındaki bu sosyalist görüş»⁴ denilerek açıkça sosyal demokrat programların amaçladıkları toplum modeli ortaya konulmaktadır.

(2) The L. P., Programme of the Labour Party, London 1955, s. 4.

(3) The S.P.D. of Sweden, Programme of the Swedish Social Democratic Party, Boras, Social Democraterna, 1973, s. 3.

(4) İbid.

Aslında sosyal demokrat hareketin programlarına bağlı kalarak sosyalist toplumu gerçekten ülkü edindiğini varsayarsak bile onun gerek kapitalizmin diğer çizgisi 'refah devleti' (welfare state) den gerekse 'bilimsel sosyalizmden' farklı olduğunu saptamak mümkündür. Ayrıca bunda tanımsal ve kavramsal olarak sayısız fayda vardır.

Oysa, programlarındaki sosyalist toplum ülküsüne bakarak kabaca sosyal demokrasinin ve bilimsel sosyalizmin, sosyalist hareketin aynı amaca yönelik iki farklı çizgisi olduğunu kabul etmek gerekir: Görünürde aralarındaki anlaşmazlık sosyalist topluma geçişte izlenecek yola, yani siyasal yönetime ilişkindir. Bu kuramsal düzeyde siyasal yönetime ilişkin anlaşmazlık; sosyalist topluma geçiş sürecinin 'devrim' mi yoksa 'evrim' mi olduğu noktasında toplanmaktadır. Aslında evrimciliğin mantıkî ve somut sonucu da 'parlemantarizm'dir.

Bu kuramsal plandaki özgün, belgesel, objektif durum tespiti-ne rağmen, uygulamaların da kanıtladığı gerçeğin çok farklı olduğunu bilmek gerek.

Dinmeyen tartışmalara* konu olan ve sosyalist toplum ülküsünü İngiliz İşçi Partisi Programı'na yerleştiren 4. maddenin talih-sizliği, maddeyi bizzat kaleme alan Sidney WEBB'in sonradan maddeye muhalif olmasıyla başladı. Giderek bu gibi maddeler sosyal demokrat partilerin programlarında yer alan ve hareketin fikri namusunu temsil eden fakat politik geçerliliği olmayan ölü hükümler haline dönüştürüldüler. Örneğin İngiltere'de hiç bir dönemde İşçi Partisi bu maddeyi seçim beyannamesine almadı.

İşte bu nedenle yarım-yüzyıllık sosyal demokrat iktidarların —tıpkı İsveçte olduğu gibi— sosyalizme geçişte uğradığı başarısızlığı bir 'gecikme' değil, fakat belli sosyal politika uygulamaları ile varılan mevcut düzenin 'sosyal demokrasi' olarak esas alınması biçiminde yorumlamak sanırım haksızlık değildir. Ancak sosyal demokrasilerin evrime kapalı olduğunu söylemek de yanlıştır: Çünkü bir sosyalist toplum ilkesini ülkü edinmeksizin— belki de bundan kaçınarak —pragmacı bir görüşle düzen, özü ile tutarlı bir biçimde değişime tabi tutulmakta, geliştirilmektedir. Durum o hale gelmiştir ki bazı İngiliz politikacı yazarları örneğin Dick TAVERNE İşçi Partisini bile sosyal demokratlar ve solcular (sosyalistler)

(*) (Tartışmalar için Bak: G.D.H. COLE, A History of the Labour, Party from 1914, London, Roudledge and Kegan Paul, 1948)

—yani AET ye karşı olan ve kamulaştırma taraftarları— diye ikiye ayırabilmektedir.⁵ Sosyal demokrasi terimi kuramsal planda; programların yapıldığı dönemden itibaren zaman içinde siyasal yelpaze üzerinde soldan sağa kayma eğilimi göstermektedir.

Sosyalist bir toplum ülküsünden vazgeçmenin nedenlerini sosyal demokrat kuramcılar açıklamakta zorluk çekmiyorlar: Siyasal alanda bir 'cennet ideali' ile ortaya çıkanlar ve bunda direnenler totaliter rejimlerin savunucuları olmuştur. Genel oy mekanizmasını temel almış bir demokratik düzen içerisinde parti programları gerçek hayatla karşılaşınca ancak geçerli olan hususlar ayakta kalabilir. Yani bir dönme veya bir vazgeçme değil fakat tabii bir eleme söz konusudur.

Kanımca bu görüşü biraz geniş yorumlarsak; ekonomik hayatta nasıl fiyat mekanizması insan ihtiyaçlarını gidermede en iyi kaynak kullanım mekanizmasıysa; siyasal alanda da; genel oy mekanizması geçerli ve doğru olanı bulup çıkartmaya yeterlidir.

Kuşkusuz bu vazgeçmeden iki sonuç çıkartılabilir: (i) İlki sosyalist toplum ülküsünün insan tabiatına aykırı olduğu, (ii) ikincisi kapitalist bir toplumda; kültürel hegemonyanın, ekonomik güç tekelinin, emperyalizmin bulunduğu sınıflı bir yapıda, parti programında yer alan sosyalist toplum ülküsünü test etmede genel oy mekanizmasından objektif bir ölçüt olarak yararlanmak ne derecede geçerlidir? Ne fiyat, ne de genel oy mekanizmalarının objektif işleyişi için gerekli, tam rekabet şartları, ne ekonomik ne de siyasal alanda mevcut değildir. Bu nedenle genel oy mekanizmasının sonuçlarının; en az insan tabiatı kadar, sınıf yapısını da yansıttığını dikkate almak demokrasiye olan saygının devamı için yararlıdır sanırım.

Aslında sendikaların ve sosyal demokrat partinin gereği burada ortaya çıkmaktadır: Ekonomik ve siyasal tekele karşı örgütlenmezseniz genel oy mekanizmasından fazlaca bir şey beklememelisiniz.

b. Sosyal Demokrasi Kavramının Testi :

İşte Avrupadaki tarihi gelişimine bakarak sosyal demokrat hareketin niteliği hakkındaki varsayımımız; sosyal demokrasinin, ileri (= olgun) kapitalist sosyo-ekonomik yapıların içlerindeki sınıf

(5) Dick TAVERNE, The Future of the Left, London, Jonathan Cape, 1974.

çatışmasını 'dondurmak' veya sınıflar arasındaki uzlaşmayı sağlamak için geçirdikleri bir evrim olduğudur.

'Marxist olmayan bir sosyalizm' ve devamlı bir sistem iddialarına rağmen tarih boyunca, aile-köleci toplum-feodalite-kapitalizm-sosyalizm adı verilen bilinen sosyo-ekonomik yapıların yanında 'sosyal demokrat toplum (= sosyal demokrasi)' diye bağımsız bir sosyo-ekonomik yapı gözlenmemektedir. Aile-köleci toplum; köleci toplum-feodalite; feodalite-kapitalizm tarafından yıkıldığı halde sosyal demokrat hareket kapitalizmi yıkmamış aksine onunla uzlaşmış ve uyum sağlamıştır. Örneğin yıllardır sosyal demokrat iktidarların yönettikleri ekonomilerde kapitalist bölüşüm ilişkileri, yani 'ücretli emek' esastır. Kısacası sosyal demokrat hareket, kapitalizme bağlı olarak gelişmiştir. Bir başka deyişle, sosyal demokrasi sınıf çatışması yüzünden zıttını yaratmasını önlemede sistemin emperyalizmden sonra geçirdiği evrimdir.*

Daha sonra; Keynesci iktisat düşüncesinin öğretilerinden de anlaşıldığı yalnızca toplu pazarlık ve grev haklarıyla donatılmış bir sendikalizm sınıflar arası ekonomik ve siyasal dengeyi kurmada olduğu kadar ekonomik istikrarın korunması açısından da yetersiz kalmaktadır. İşçi sendikalarının parlamenterizm doğrultusundaki bir parti etrafında toplanmaları ile sosyal demokrat hareketin doğuşunu sağlayan siyasal örgütlenme tamamlanmış oldu. Çünkü burjuvazi de anlamıştı ki, uzun dönemde bir sınıf olarak iktidarın idamesi, toplumun muhalefetten arıtılmasına değil, fakat muhalefetle uzlaşılarak oyunun kurallarına ikna edilmesi ile mümkündü. Devletin niteliğinin 'tarafsız kurum' etiketi altında gizlenemeyecek kadar 'cebir' (= zor) unsuruna dayandığı belli idi. Artı değere el konulmasında geçmişte çok faydalı olmuş olan cebir unsurunun zoru davet etmeden sendikalar eliyle bir uzlaşmaya dönüştürülmesi yukarıda belirttiğimiz gibi sınıf iktidarının devam ettirilebilmesinin bir gereği idi. İşte sendikalar eliyle oluşturulan sosyal demokrat parti aracılığı ile işçi sınıfına tanınan siyasal temsil hakkı; devletin nitelik değiştirerek kaba cebirden uzlaşmaya geçilmesini ve aynı zamanda siyasal kurum hüviyeti yanında, ekonomik bir ünite haline getirilmesini sağladı. Böylece sosyal demokrasi dönemine girildi.

(*) Bununla sosyal demokrasilerin emperyalist olmadıklarını ifade etmiyoruz. Örneğin İşçi Partisinin Dış İşleri Bakanı Ernest BEVIN «Britanya İmparatorluğu'nu fedaya hazır değilim. Çünkü biliyorum ki eğer Britanya İmparatorluğu çökerse bu bizim seçmenlerimizin hayat standartlarının oldukça düşmesi demektir» diyerek bu konuyu açıklığa kavuşturur (21 Şubat 1946 Ayarın Kamerası)

Bu sosyal demokrat hareketi örgütleyenler, siyasal felsefesini ortaya koyanlar burjuva düşünürleri idi. Örneğin İngiltere'de Fabian-cılar.

Bir Model Yardımı İle Varsayımın Testi :

Sosyal demokrasiye ilişkin varsayımımızda hareketin kapitalizme ilişkin bir evrim olduğunu ifade ettik. Tıpkı daha önceki emperyalizm aşaması gibi. Acaba bu varsayım doğru mu formüle edilmiştir: Sosyal demokrasi ileri kapitalist sosyo-ekonomik yapılara özgü bir olgu mudur?

Öncelikle bu ileri kapitalist sosyo-ekonomik yapılar sözünden ne anladığımızı iktisat teorisinin yardımı ile hazırladığımız bir model aracılığı ile açıklamaya çalışalım :

Emek-değer teorisine göre 'değeri' yaratan emek arzı açısından Avrupadaki kapitalist ülkeler üç farklı aşamada gruplaştırılabilirler:

(i) Tam istihdam büyümekle birlikte tarım sektöründeki emek rezervini yitirmiş ülkeler: İngiltere⁺, Almanya⁺, İsveç⁺, Belçika.*

Bunlar iç göçün ve kentleşme hızının ölgün olduğu, sınıf yapısının katılaştığı, emek sıkıntısının çekildiği ülkelerdir.

Burada tarım sektöründeki emek rezervinin yitirilmesinden kastımız tarımda istihdam edilen işgücünün genel istihdam hacminin % 10 nun altına düşmesidir.

(ii) Tam istihdamda büyümekle birlikte tarım sektöründe emek rezervi bulunan ülkeler :

Fransa, İtalya, Norveç⁺, Danimarka, Avusturya⁺.

Bunlar genel istihdam hacminin yaklaşık olarak % 10-20 sini tarım sektöründe bulunduran ülkelerdir. Bu ülkelerde iç göç ve kentleşme halâ canlı olabilir. İktisadi büyümeyi engelleyen bir faktör olarak emek sıkıntısının söz konusu olmaması gerekir. Halâ sosyal mobilitenin varolduğu düşünülebilir.

(*) (+) İşaretiler Sosyal Demokrat Partilerin iktidarda olduğu ülkelerdir.

(iii) Tam istihdam öncesi ekonomiler :

Tarımda, genel istihdam hacminin % 20 sinin üzerinde geniş emek rezervinin bulunduğu ülkeler.

Türkiye, Yunanistan, Portekiz, İspanya. İç ve dış göçün en hızlı olduğu, sınıf yapısının gelişmeye bağlı olarak değiştiği, sınıflar ve tabakalar arası geçişin en kolay olduğu ülkeler.

Görülüyor ki en alttaki guruptan yukarıya doğru yükseldikçe sosyal demokrasi eğilimi artmaktadır. Bir başka deyişle tarım kesiminde emek rezervini yitirmiş ileri kapitalist ekonomiler ile sosyal demokrasi arasında anlamlı bir korelasyon olduğu varsayılabilir. Ayrıca ikinci guruptan ilk guruba doğru yükseldikçe sosyal demokrat hareketin içeriği ve yoğunluğu bir kez artmaktadır. Örneğin sosyal demokrat partilerin iktidarda olduğu Norveç ve Avusturya, İsveç ve İngiltere'yi model alarak uygulamalarını yürütmektedirler.

Bu model aynı zamanda hareketin gerekçesini de işaret etmektedir: Şöyle ki sanayileşme tamamlanarak tarımdaki emek rezervi yitirilip sosyal mobilite büyük ölçüde donunca, kentlerde toplanan çıkarları zıt sınıfların barış içinde bir arada yaşayabilmesi, büyüme dolayısıyla artan sınıf paylarına rağmen kolay olmamaktadır. Buhranlar ve örgütlenmiş bilimsel sosyalizm sistemi tehdit etmektedir. İşte bu nedenler kapitalist sistemin devamı için yeni bir evrim geçirmesini gerektirmiştir. Sosyal demokrasi bu gelişimin adı olmaktadır. Bu sınıflı toplumda yeni bir sosyal dengenin kurulması icab etmekteydi.

Bunda sadece burjuvazinin değil ileride göreceğimiz gibi işçi sınıfının da bazı ekonomik ve siyasal çıkarları vardı. Çözüm siyasaldı ve bu gerekler ile sosyal demokrat partiler kuruldular.

Bilimsel sosyalizme bakışla, tarihi bir gecikmeyi de içeren sosyal demokrasinin spontane bir hareket olmadığını kabul etmek doğrudur sanırım.

2. Sosyal Demokrat Partilerin Niteliği :

Batılı Sosyal Demokrat Partilerin niteliklerini şu dört bölümde inceleyeceğiz: Sırasıyla örgütlenme, program, programı gerçekleştiren iktisadi model, kadrolar

a. Örgütlenme :

Sosyal demokrat partiler genellikle işçi sınıfının tabanında değil fakat işçi sınıfının ekonomik örgütü olan işçi sendikaları düzeyinde örgütlenirler.* Sendikalarla olan ilişki ya İngiliz İşçi Partisindeki gibi sendikaların partiye resmen üye olması veya İsveç'teki⁶ gibi yerel sendikaların katılması şeklinde oluşturulmaktadır. Sosyal demokrat partilerin işçi sınıfı ile olan organik bağı sendikalar aracılığı ile kurulur ve mali kaynaklarını sendikalar sağlar. Bir bakıma sosyal demokrat parti sendikaların 'federe siyasal örgütü' durumundadır, sendikaların aradan çıkartılarak politik eğitim yapılması ve siyasal bilinç götürülmesi söz konusu değildir. Böylece işçi sınıfı için (sendikalar + sosyal demokrat parti) ikilisi aracılığı ile iktisadi büyümenin yarattığı refah artışından —parlemanter kapitalist bir yapı içerisinde— pay alabilmek mümkün olmaktadır.

Tarihi gelişimine bakılacak olursa sosyal demokrat hareketi örgütlemeye aydınlar her ülkede büyük rol oynamışlardır. Örneğin İngiltere'de Londralı aydınlar, Fabianlar Kuzeydeki sosyalist eğilimli Bağımsız İşçi Partisi (ILP) ile birleşmişler ve Taff-Vale Yasasıyla grev hakkının kaldırılacağını anlayan sendikaların da katılması sonucunda İşçi Partisi oluşmuştur. Sendikalar en son katılmalarına rağmen hemen diğer ortaklarını eriterek harekete sayıca hakim olmuşlardır : Örneğin, eski tüzükte Partiye üye örgütler Sendikalar, Sosyalist Dernekler, Kooperatifler, Loncalar ve Mahalli Parti örgütleri iken yeni tüzükte bunlar Sendikalar, Mahalli Parti Örgütleri ve diğer dost örgütler diye anılmaktadırlar.

Tom NARIN sendikalar ve İşçi Partisi ilişkisini şöyle özetler «bu parti, sosyalist olmayan fakat işçinin direkt çıkarına hizmet eden partidir: Bu sendikacılığın siyasal alana aktarımı ve bir sendikanın kendi üyelerinin çıkarlarını koruması gibi bir siyasal partinin bir sınıfın çıkarını temsil eden dev bir sendika halini almasıdır.⁷»

Unutulmaması gereken husus tabanında sendikaların yer aldığı bu sosyal demokrat hareketin hedefinin parlamenter bir temsil ara-

(*) Bazı ülkelerde örneğin Almanya'da Sosyal Demokrat Parti'nin kuruluşu sendikal hareketten öncedir. Özellikle Marxist kökenli sosyal demokrat partilerde böyle bir gelişme gözlenebilir. Fakat sosyal demokrat partiler gerçek kişiliklerine kavuşunca sendikalizmin partisi haline dönüşürler.

(6) This is the Swedish Social Democratic Labour Party, s. 2.

(7) Tom Narin, «The Nature of the Labour Party» New Left Review Number 217, Sept. - Oct. 1964, ss. 38-66.

yan siyasal bir hareket olduğudur. İşte partinin örgütsel anlamı budur.

b. Program :

Özellikle İngiliz İşçi Partisi'nin programının felsefi temeli BENTHAM'ın 'Utilitarian' felsefesidir.⁸ Toplumu aşırı yoksulluktan korumak gibi faydacı bir görüşü içerir (safety net). Bu felsefi temelin ideolojik içeriği bakımından hareketin milli bir sosyalizm olduğu iddiası geçerlidir. Çünkü eleştirenlerin de işaret ettiği gibi Utilitarizm 19. yüzyılın burjuva felsefesidir.

Bu milli sosyalizmi gerçekleştirecek olan ise teknokratlarca formüle edilen ekonomik çözümlerdir.⁹ Bu yaklaşım bir evrimci gelişme, adım adım hedefe ulaşma ve bu adımların bir toplamıdır. Matematiksel bir ifade ile bir entegral çözümü gibidir. Bu nedenle bir yazar: «İngiliz empricismi ve evrimciliğinin İşçi Partisi'nin hayat öyküsünden daha anlamlı bir tasviri bulunamaz» demektedir.¹⁰

Bu durum Parti programlarına da yansımakta parti programları zaman zaman değiştirilmekte veya bazı maddelerin ölü maddeler haline dönüştürülmesi daha doğru bulunmaktadır.

Bu itibarla sosyal demokrat partilerin gerçek programlarını, resmi parti programlarının içinde değil fakat yarım yüzyıla varan uygulamalarında aramak gerekir.

İşte sosyal demokrat iktidarların uygulamalarına bakarak savdukları görüşleri —ayrıntıya inmeden— şu dört ana noktada toplamak mümkündür:

(i) Toplumun yoksulluktan arıtılması: Sosyal hizmetler* ile ilgili harcamaların hem miktarı hem de türü arttırılmıştır. Sağlık, eğitim, konut ve sosyal güvenlik gibi harcamalar devlet ve mahalli idareler bütçelerinin büyük bir kısmını kapsar. Aslında bu sosyal hizmet-

(8) Peter ANDERSON, «Origin of Present Crisis» New Left Review, Number 23, Jan-Feb. 1968, ss. 26-55.

(9) The Labour Party (Sidney Webb), Labour and Social Order: A Report on Reconstruction, London 1918.

(10) Tom NARIN, a.g.e.

(*) Kamu ve kamuya yardımcı kuruluşlar tarafından sağlanan bu sosyal hizmetler şunları kapsar: (i) sağlığın sosyalizasyonu, (ii) eğitim, (iii) konut, (iv) yaşlılara, işsizlere, hastalara, sakatlara ödenen aylıklar, (v) çocuk yardımı, (vi) belli guruptan insanlara yapılan yardımlar: Evlenmemiş annelere, salınmış tutuklulara v.s. (Bak Richard Titmus, «Limits of Welfare State» New Left Review, Number 27.

ler 20. yüzyılın bir ürünü olmakla birlikte 19. yüzyıldaki sanayileşmeye geç kalmış bir karşılıktır.¹¹ Yalnız eşitsizlik devam etmekle birlikte toplum yoksulluktan arıtılır: Mutlak yoksulluğun ortadan kaldırıldığı bir kapitalist düzen içinde insanlar yeni eşitsizlikler için rekabet etmektedirler.

(ii) İç sömürünün (gelir ve mülkiyet temerküzünün) dondurulması. İç sömürü yani gelir ve mülkiyet temerküzü; toplu pazarlık ve grev haklarının yanısıra, tam istihdamın siyasal bir hedef olarak alınması, gerek devletleştirmeler yoluyla özel mülkiyetin kontrolü ve devletin bölüşüme —sınırlı da olsa— doğrudan müdahalesi sonucunda, gerekse gelir, veraset vergileri gibi vasıtasız vergilere ağırlık verilerek mevcut düzeyinde dondurulmuştur. Toplumda eşitsizliği artırmak doğru bulunmamaktadır. Fakat gelir dağılımında elli yıldır bir düzelme görülmemektedir.¹²

(iii) Sömürgelerin siyasal bağımsızlıklarına kavuşturularak emperyalizmin yeni bir evresine geçiş: Neocolonialism.

Dış sömürü ve emperyalizm olgusu siyasal bağımsızlık vermenin ötesinde unutulmuştur. Resmi programlar bu konuda susmakta yahut da burjuvazi içeride verdiği tavizlere karşı dışarıda serbest bir ele sahiptir. Fakat herhalükârda ulusal sınırların ötesine sosyal demokrasi nüfuz edememektedir. Nitekim, dış yatırım¹³ yabancı işçi ithali, dış yardım ve krediler, lehe dönüştürülen dış ticaret hadleri, ittifaklar silahlandırma, uluslararası tekellerin kârları, bu sömürgeci olmayan emperyalizmin yeni sömürü mekanizmalarıdır.

(iv) Bölüşümde fiyat mekanizmasının yanında siyasal bir mekanizmanın da kabulü: Tam istihdamın ekonomik olduğu kadar siyasal bir hedef olarak saptanması ve tam istihdam içerisinde yukarıda diğer parametreleri sayılan sistemin büyümesi ve artan refahın piyasa mekanizması yanında parlemantarizmi içeren siyasal mekanizma (Bütçe + gelir ve fiyat politikası) ile paylaşılması. Tam istihdam ve büyüme kapitalizmin diğer türü olan refah devleti içinde siyasal amaçlardır. Fakat refah devletinde artan sınıf paylarını saptamada piyasa mekanizması esastır. Fark buradadır.*

(11) Ibid.

(12) Anthony Barnes ATKINSON, *Unequal Shares: Wealth in Britain*, London, Allen Lane the Penguin Press, 1972, ss. 3-25.

(13) Michael MERCIER, «Chronic Boom», *The Guardian*, 5 June 1973, s. 16.

(*) Burada söz konusu olan parlamentoca kabul edilen bütçe -ki belli ölçüde bir vergiler-sosyal hizmetler matriksidir- ile birlikte gelir-fiyat politikası, örneğin asgari ücretlerin saptanması gibi.

c. Model :

(i) İşleyiş: Böyle bir programın uygulanmasını gerektiren neden subjektif iyi niyetin ötesinde ortaya çıkan objektif zorunluluktur. Ekonomi bir kere tarım kesimindeki emek rezervini yitirip potansiyel tam istihdam duvarına çarparak eski yatırım olanaklarını sona erdirince, artarak ortaya çıkan tüketilemeyen fazlanın giderilmesi tam istihdam ve tam kapasite ile büyümenin (uygun büyüme haddinin) bir gereği olmaktadır. İktisat teorisinde tüketilemeyen fazlanın giderilmesinde üç yol bilinmektedir: Sosyal hizmetler, silahlanma harcamaları (military industrial complex), dışa ihraç (dış yardım + dış yatırım). Oysa A.B.D. nin seçtiği silahlanma ya da savaş harcamaları yolu sosyal demokrat modele uymamaktadır. Bu nedenle sosyal demokrasiler amaçladıkları iç barışın bir gereği olarak sosyal hizmetler üzerinde gayretlerini toplarlar: Ayrıca iç sömürünün ya da gelir ve mülkiyet temerküzünün mevcut düzeyinde dondurulması, ortaya çıkacak tüketilemeyen fazla miktarını (tasarrufları) azalttığı için sınırlar. Siyasal tercih, ekonomik olmakta veya vice versa.

İşte dondurulan iç sömürü oranına eklenen dış sömürü ile yeni teknolojilere yapılan yatırımlar sayesinde ki ücretli emeğin var olduğu bu kapitalist sistemin büyümesi ve hatta pre-sosyal demokrat dönemlere bakışla üretimi daha hızlı artırabilmesi mümkün olabilmiştir. Bu daha hızlı büyüeyebilen iktisadi yapı içerisinde sınıflar arasında refahın dağıtımı —yeni sınıf paylarının saptanması:

Sendikalar (toplu pazarlık) + Sosyal Demokrat Parti (Parlamento) → Ücret + Sosyal Yardım = Zımnî Emek Payı.

Aracılığı ile gerçekleştirilebilmektedir. Bir başka deyişle sendikalar bölüşüm süreci sırasında hem işgücü piyasası hem de parlamento düzeyinde pazarlık yapmakta ve uzlaşmaya varmaktadır. İşte sosyal demokrasi devletin cebir unsuru ile korunan piyasa mekanizması yerine, piyasa mekanizmasına ek olarak parlamentoyu yerleştiren ve cebirin yerini uzlaşmaya bırakmasına çalışan bir evrimdir.

Kaldı ki 'tüketilmeyen fazla' sorunun ortaya çıkması ile ekonomik bir gerekçeye kavuşan ve bunu;

sosyal hizmetler: (eğitim + sağlık + konut + sosyal güvenlik harcamaları) ile çözümleyen sosyal demokrasilerin Keynes'in öğütlediği anlamda israfcı bir düzen olmadığı ve bu tip harcamaları emeğin verimliliğini artıran bir 'beşeri sermaye' (= human capital) oluşturduğu görülmektedir. Bugüne varan deneyimlerin ışığı altında

da söyleyebiliriz ki 'ileri kapitalist ekonomiler' açısından büyümenin devamlı, buhransız ve sarsıntısız gerçekleştirilmesinde sosyal demokrasi, almasıklarına bakışla daha az başarılı değildir.

(ii) Teorik Çatı: (Keynesyen Model + Sosyal Demokrat Tercihler + Milli Devlet).

Bir iktisadi model olarak, Sosyal Demokrasi Keynesyen iktisat modelinin, boşluklarının sosyal demokrat nitelikli siyasal tercihlerle doldurulması ile elde edilmiş bir modeldir.

Şöyle ki sosyal demokrasiye elverişli sosyal yapı, tarımdaki emek rezervini yitirmiş, işgücü kentlerde toplanmış, yatırım olanaklarını tüketmiş bir ileri kapitalist ekonomidir: Ve bu Keynesyen iktisat modelinin uygulandığı ve geçerli olduğu sosyo-ekonomik yapıdır.

Nitekim hareketi temsil eden partiler kuruldukları 1870 lerden Keynesci iktisat modelinin doğduğu 1930 ortalarına dek hem İsveç'te hem İngiltere'de bir kaç kez seçim kazanıp iktidara geçtikleri halde uygulayabilecekleri geçerli bir model, bir iktisat politikaları bütünü olmaması yüzünden vaktinden önce iktidarı terk etmek zorunda kalmışlardır.

Örneğin İngiliz Çalışma Bakanı Michael FOOT bu deneyimlerden birini şöyle anlatıyor:

'1929 İşçi Hükümeti bir felaketti, çünkü işçi hareketinde mali mekanizmayı kontrol işinden anlayan hiç kimse yoktu'.¹⁴

Evet, 1929 buhranı ile başa çıkmak için işçilerden yana bir parti olmak veya iyi niyet yeterli değildi: Geçerli teori ile donanmış kadrolar gerekli idi.

Fakat krizler atlatılıp da tam istihdam ile büyüyen sosyal demokrasiler günümüze vardıklarında bir sorunu da birlikte getirdiler: Tekellerin denetledikleri fiyat mekanizması ile sendikaların etkiledikleri siyasal mekanizmanın üretimleri arasında gerekli uygunluk yoktur. Örneğin İsveç'te binlerce üniversite mezunu işsiz, binlerce konut boş kalabilmektedir.¹⁵

Özellikle İsveç'te yarım yüzyıla yaklaşan bir iktidar döneminden sonra halkın sosyal demokrasiye karşı güveninin sarsılmasının

(14) Michael FOOT, «Conversation», New Left Review, Number 49, May-June 1968, ss. 19-35.

(15) Michael FRAYN, «A Yearning for Summer», Observer, 28 April 1974, s. 29.

başlıca nedeni, modelin artık ihtiyaçları etkin bir biçimde karşılamada gösterdiği başarısızlıktır.¹⁶ Neoklasik çözümün canlanmasına yol açan Keynesyen modelin yetersizliğidir. Görülüyor ki eşitlikten vazgeçmek etkinliği sağlayamamaktadır.

Bu sosyal demokrat sistemin, siyasal bölüşüm mekanizmasının belirlediği vergiler ve kamusal mallar (sosyal hizmetler) matrisinin ortaya koyduğu israf halkın kafasında sosyal demokrat modelin geçerliliği konusunda kuşku yaratmaktadır. İsveç'te ki durum budur. Haliyle İngiltere'de sendikalar piyasa mekanizması ile ilgili gelir-fiyat politikasını ve Sanayi İlişkileri Yasası'nın yarattığı sorunları çözümledikten sonra bu durumla karşılaşacaklardır.

Aslında sosyal demokrasileri sınayan yalnız siyasal ve ekonomik bir model olarak içsel tutarlılığının ve etkinliğinin sorgulanması değil, Avrupa'da kapitalizmin uluslararası bir birleşme girişimi ile AET adı altında dışardan gelen bir zorlamadır.

A.E.T. ve Sosyal Demokrat Hareket:

Buraya dek açıklamalarımızdan çıkan sonuç sosyal demokrasinin ileri kapitalist ekonomilerin iç dinamiğini yavaşlatmak veya dondurmaya yönelik bir iç barış hareketi oluşu idi.

Avrupa'da birden çok ülkede kabul görmesine rağmen sunulan program ve model hep «milli planda» geçerliydi. Ulusal düzeydeki bir çözümdü. Aslında işin daha başında dış sömürü yani emperyalizm olgusunun modelde 'ihmal edilmiş' olması, onun uluslararası planda geçerli olma olanağını yitiriyordu. Nitekim, Avrupa'ya akan Amerikan sermayesi milli planda uzlaşmaya dayandırılmaya çalışılan iç barışı tehdit ettiği gibi, üçüncü dünyadaki menfaatlerin korunmasını da rekabet dolayısıyla olanaksız kılıyordu. Bu durumda Avrupa tekeli sermayesinin öncülüğünde adına kısaca A.E.T. denilen bir gümrük birliği gerçekleştirildi. Fakat tekeli Avrupa sermayesinin bu uluslararası çözümü karşısında milli planda düşünmekle şartlanmış sosyal demokratlar bocaladılar. Örneğin İngiliz İşçi Partisi gibi. Ayrıca İsveç ve Norveç de dışarıda kaldılar. Finlandiya'nın durumu ise belirsiz.

Çünkü özellikle İngiliz İşçi Partisi ve sendikalar Avrupa tekeli sermayesinin bu gümrük birliği dolayısıyla çok daha güçlü bir sı-

(16) The Economist, «Sweden Which Way Now: A Survey», the Economist, 13-19 April 1974, ss. 1-50.

nıfla çok daha 'zor koşullar'* altında bir pazarlık yapmak ve uzlaşmak durumunda olacaklarını ve pazarlık gücünü sağlayan grev ve parlamenter demokrasi mekanizmalarının etkinliğinin azalacağını bilmektedirler. Kaldı ki A.E.T. içinde henüz sosyal demokrasi aşamasına ulaşmamış olan İtalya, Fransa, Hollanda gibi ekonomiler bulunmaktadır. Bu nedenle A.E.T. düzeyinde bir ortak sosyal demokrat program hazırlamak ve parti örgütlemek sendikalarca arzulansa dahi bunun gerçekleştirilmesi objektif koşulların yetersizliği nedeni ile bir hayli güçtür. Önce milli sendikaların Avrupa düzeyinde örgütlenmesi gerekir.

Bütün bunlardan sonra Avrupa'daki sosyal demokrat hareketin —işçi sınıfı açısından— bir değerlendirilmesinin yapılmasında herhalde yarar vardır.

3. Batı'da Sosyal Demokrat Hareketin İşçi Sınıfı Açısından Değerlendirilmesi :

Avrupa'daki sosyal demokrat hareketin siyasal temsilini amaçladığı işçi sınıfı açısından sonuçlarını şöyle özetleyebiliriz :

(i) İşçi sınıfının sosyal demokrasilerde, sosyal hizmetler adı altında zımnî nispi payını dolaylı olarak artırabilmesi mümkün olabilmektedir. Bu özellik sistemin işler tutulabilmesi için de objektif bir zorunluluktur.

(ii) Ancak, sermaye-emek çelişmesini bir tarafa bırakarak yoksulluk sorununa pragmacı bir görüşle eğildikleri içindir ki bütün başarıları genel bütçe kanalı ile sağlanan sosyal hizmetlere dayanmaktadır. Bu durum ise, işçi sınıfının ekonomik niteliğinin 'değeri yaratan sınıf, olmasına rağmen, toplumsal niteliğinin 'yardım edilen sınıfa' dönüşmesine yol açmıştır. Bu tip çözüm, yani

$$\text{Ücret fonu} + \text{Sosyal yardım} = \text{Emek payı}$$

demokratik eşitçi bir çözüm olmaktan çok paternalistik¹⁷ bir çözümdür. Oysa eşitlik toplumun fakirlikten arıtılması ile çözümlenebilen 'malî bir husus' değil, aynı zamanda bir 'sosyal statü' sorunudur. Yardım edilen işçi sınıfının yardıma muhtaç olmaktan doğan

(*) Örneğin daha düşük ücretle çalışmaya hazır bir yedek işçi ordusuna sahip -Türk ve Yunan işçileri dolayısıyla- ve monopol gücü artmış, uluslararası kapitalist sınıfla grev silahının bile pek işlemediği bir uluslararası ortamda toplu pazarlık yapmağa uğraşmak gibi.

(17) Peter ANDERSON, A.g.e.

sosyal refah kaybını ve bu durumun devamının sosyal maliyetini* de göz önünde tutmak gerekir. Batılı sosyal demokratlar bu noktadan daha ileri gidememişler ve —dostu olduklarını iddia ettikleri işçi sınıfının kişiliğinde— onurlu bir toplum yaratmayı başaramamışlardır. Neyse ki yabancı işçilerin ithalinin gelişmesi (= emperyalizm) ve onların diskriminasyonu sayesinde yerli işçi sınıfının refahını —yabancılar aleyhine— artırmak mümkün olabilmektedir.

(iii) İşçi sınıfı gerek sendikalar gerekse sosyal demokrat partiler yoluyla siyasal katılmada isteksizlik göstermektedir. Hatta aşırı sınıf bilincine sahip olan İngiliz İşçi Sınıfı'nın oy verenlerinin 1/3 i ya emperyalist çıkarların korunması veya kültür hegemonyasının bir sonucu olarak Muhafazakâr Parti'ye oy vermektedir. Buna karşılık sandık başına giden burjuvazinin ancak 1/5 i İşçi Partisi'ni desteklemektedir.¹⁸ Siyasal bilincin götürülmediği bir işçi sınıfından daha fazlasını beklememek gerekir. Bu anlamda, işçi sınıfları sosyal demokrasiler içinde depolitize durumdadırlar.

(iv) Sendikalar partiyi kontrol etmekle birlikte partinin yönetiminde görev alan işçi sınıfı kökenli kişiler yok denecek kadar azdır. Teknokratlar, bürokratlar, ve hatta aristokratlar, örneğin İşçi Partisi'nin yönetimine hakimdirler. İşçiler değil. Bu hareketin toplumla düşey entegrasyonu bakımından parti kadrolarının havada asılı kaldığı intibasını vermektedir. Ayrıca bu husus, hareketin kadrolarının fikir birliğinden çok kan hısımlığına dayandığı kuşkusunu yaratmaktadır.

(v) Gerek partinin yönetiminin orta sınıf (burjuva) aydınlarının elinde olması ve gerekse ideolojik baz olarak 19. yüzyılın burjuva felsefesinin (Utilitarianism) temel alınması Batı sendikacılığının gerçek bir sol hareketi örgütlemek için gerekli minimum kültürel hegemonya kapasitesine sahip bulunmadığını göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında sosyal demokrat hareket savunmacılık (tedafüi-defensive) ve bağımlı (tabî) bir siyasal örgütlenmedir.

(*) Krimonolojinin veya Sosyal Çalışma'nın (Social Work) işçi sınıfına ilişkin bilimler haline gelmesi eğiliminin nedeni sanırız bu noktada toplanmaktadır. Kilisenin geçmişteki görevi pseudo-bilimlere yüklenmektedir.

(18) Paul R. ABRAMSON, «Findings: Middle Class Traitors» New Society, 3 May 1973, No. 552. s. 250.

(vi) En önemli özellik, sosyal demokrasinin uygulandığı son elli yıl içinde söz konusu ülkelerde, örneğin ne İsveç¹⁹ ve ne de İngiltere'de²⁰ gelir dağılımında eşitliğe doğru bir gelişme olmamıştır. Kuramsal ülküsünden vazgeçen partinin pratik amacını da gerçekleştiremediği ortadadır. Empiricismin, hareketi getirdiği çıkmaz budur.

Bu sonuçlar sosyaldemokrat hareketin içsel tutarlığının işçi sınıfı açısından bir değerlendirilmesidir. Oysa sosyal demokrat partilerin hareket noktası ise işçi sınıfına siyasal değil ekonomik ödümler elde etmektir ki bunu da pek başaramamışlardır.

II — TÜRKİYE :

1. Türkiye'de Sosyal Demokrat Bir Hareketin Önündeki Objektif Engeller :

Türkiye'de genel olarak sosyal demokrat hareketin geçerliliği nedir? Türkiye'deki sosyo-politik yapıyı bir sosyal demokrasiye dönüştürmek mümkünmüdür? Üzerinde olumlu yönde genel bir kabulün bulunduğu bu konuyu araştırdığımızda, Türkiye'deki bir sosyal demokrat hareketin önüne aksi yönde bazı objektif engeller çıktığını saptamaktayız. Türkiye'de sosyal demokrat hareketin önüne çıkabilecek engeller şunlardır:

a. Sosyal Demokrat Hareket Türkiye için Henüz Erkendir :

Türk ekonomisi henüz emek arzı bakımından tam istihdam öncesi bir ekonomidir. Köylülük ağır basmaktadır. Tarımdaki emek rezervine ek olarak kentlerde geniş açık veya gizli işsiz yığınları bulunmaktadır. Sanayileşmenin veya üretim araçlarının vardığı bu gelişme düzeyinde bir sosyal demokrat hareket 'erken' bir siyasal örgütlenme olur. Batı'da sosyal demokrat hareketin gerekçesi, statik bir refah sorunudur: Dinamik bir gelişme modeli ve büyüyen sınıf paylarının saptanması ise bu programın bir yan ürünü olmuştur. Bir başka deyişle Batılı hiç bir sosyal demokrat parti, sanayileşmeyi gerçekleştirme görevini de yüklenmemiştir. İktidara geldiklerinde sanayileşmiş bir ekonomi devralmışlardır. Oysa Türkiye'de uygulanacak bir sosyal demokrat hareketin gündemindeki

(19) Alva MYRDAL (and her working group), Towards Equality, Lund, Prisma, 1971, s. 24.

(20) A. B. ATKINSON, a.g.e.

en önemli sorun: Tam istihdamı sağlayabilecek bir sermaye birikimini gerçekleştirebilmektir. Çünkü tam istihdam ekonomik olduğu kadar siyasal bir hedeftir: 'Herkes iş herkese ekmek' sağlanması her siyasal partinin amaçlamak zorunda olduğu ilk aşamadır. Tam istihdam öncesi dönemlerde sermaye-emek çelişkisinin yanısıra işsiz-çalışan, sendikali-sendikasız, tarım işçisi-sanayi işçisi, yabancı işyerlerinde çalışan yerli işyerlerinde çalışan, yurt içinde çalışan-yurt dışında çalışan gibi işçi sınıfı içinde kimi ücret fonunun yetersizliğinin kimi ikilikli (dual) bir ekonomi olmanın, kimi ise emperyalizmin emek piyasasına getirdiği sahte çelişkiler gözlenir. Sermaye-emek çelişkisinin yanında bu sahte çelişkilerin varlığı, hatta bu asıl çelişkiyi gizlemesi ve yoksulluk işçi sınıfının bölünmesine, yanlış bilinçlenmesine (false consciousness) yol açar. Bu dönemde işçi sınıfı —objektif olarak— siyasal bir hareketin tabanını oluşturma açısından dostlarının yardımına olduğu kadar (yerli yabancı) sermayenin manipülasyonuna da açıktır.

Yukarıda açıklanan durum uzun dönem için geçerli olmakla birlikte; Türkiye'nin içerisinde bulunduğu ekonomik konjonktür sosyal demokrat politikaların uygulanmasına elverişli değildir. Tam istihdam öncesi dönemde toplumsal refah işsizlerin istihdamı veya tarımdan sanayiye işçi aktarımı ile artırılabilir. Burada toplumsal refah artışının nedeni mutlak refah artışıdır. Yoksa tam istihdam öncesi dönemde Türkiye'de gelir ve mülkiyet dağılımında ki eşitsizlik şehirleşmeye bağlı olarak artacaktır. Çünkü tarım-dışı kesimde gelir ve mülkiyet temerküzü tarıma bakışla daha yüksektir. Ve bu durum bir bakıma; kalkınmayı hızlandıracak kaynakları yaratmada, kapitalist bir kalkınma modeli için gereklidir de.

Kısacası, sosyal demokratların uygulamalarından çıkan iç sömürüyü (gelir ve mülkiyet temerküzünü) bulunduğu düzeyde dondurmak amacı arzulansa bile (subjektif olarak); gelişmeye (objektif koşullara) uymamaktadır. Yani içinde bulunduğumuz kalkınma hamlesinin bu aşamasında —tarımda geniş emek rezervinin bulunduğu ve hızlı şehirleşmenin devam ettiği bir dönemde— sosyal demokrat hareket, ekonomik kalkınmanın konjonktürüne ters düşmektedir.

Ayrıca tam istihdam öncesi dönemde, sanayileşme için gerekli sermaye birikimi, toplumun fakirlikten arıtılması için gerekli sosyal hizmetlere tahsis edilecek fonlara bakışla öncelik taşımaktadır. Çünkü bu dönemde fakirliğin asıl nedeni gelir dağılımındaki eşitsizlik değil, işsizliktir.

Ancak tam istihdama doğru yaklaşılması ile sahte çelişkiler sanayileşmeye bağlı olarak çözülecek fakat asıl çelişki sermaye-emek çelişkisi ağırlık kazanacaktır. Bu takdirde yoksulluktan kurtulmuş işçi sınıfına doğru bilinç vermek ve siyasal iktidar için örgütlemek kabil olabilir.

Özetlersek tam istihdam öncesi ekonomilerde gelir ve mülkiyet temerküzünün artması* veya kâr payının ücret payına bakışla nispi olarak daha hızlı gelişmesi tam istihdamı sağlayacak sermaye birikimine bir an önce erişilmesini mümkün kıldığından sosyal demokrat çözümün bu dönem için erken olduğu söylenebilir.

b. Emperyalizm ile Uzlaşmış ve Uyum Sağlamış bir Sosyo-ekonomik Yapıda Sosyal Demokrat Hareket'in Başarı Olanacağı Sınırlıdır:

Bir önceki nedende iç dinamiği dondurup sınıf çatışmasını cebir çözümünden uzlaşmaya dönüştürmeye çalışan sosyal demokrat hareketin Türkiye'de erkenliği üzerinde durduk. Fakat emperyalizm ile ekonominin varmış olduğu uyum belki de hareket için 'geç' kalındığını göstermektedir.

Avrupa'da sosyal demokrasilerin milli planda, sendikalar ve parlamento düzeyindeki ekonomik ve siyasal pazarlık süreci ile sınıf paylarının uzlaştırılarak saptanmasına ilişkin bir model olduğunu ifade etmiştik. Türkiye'de örgütlenecek bir sosyal demokrat hareket ise emperyalizm olgusu yüzünden ortak iki egemen sınıfla, iki farklı düzeyde pazarlık yapmak ve sınıf payları için uzlaşmak zorundadır. Bu yüzden milli planda geçerli sosyal demokrat programları benimsemek ve Türkiye'de uygulamak çok güçtür.

Öncelikle Türk ekonomisi, emperyalizmin bütün sömürü mekanizmalarına; yabancı sermaye yatırımları, dış yatırım, dış ticaret hadlerinin aleyhe dönmesi, işgücü ihracı, ittifaklar— maruzdur. Kısacası uluslararası kapitalizm işgücümüzden doğal kaynaklarımıza dek kendi ihtiyaçları için üretim faktörlerimizi kullanmaktadır. Ve bu faktörlere bir gelir de dağıtmaktadır. İşte ekonominin emperyalizmle sağladığı uyum burada ortaya çıkmaktadır. Bütün bunlara rağmen, emperyalizmle uyum sağlayarak farklı nitelik ve

(*) Bu olaya ekonomi politik metinlerinde 'mülksüzleştirme süreci' ve sonucuna da 'ilkel sermaye birikimi' denir. Ekonomik açıdan 'Halk Sektörü' kırlarda mülkiyeti yitiren halkın kentlerde mülkiyete kavuşturulması anlamındadır.

hızlarla iktisadi büyümemiz devam etmektedir. Emperyalizmin de az gelişmiş ülkelere sunduğu bir gelişme modeli vardır. Bir başka deyişle emperyalizm mutlak değil nispi bir sömürüdür.

İşçilerimizin yarısına yakın bir kısmı yurt dışında bulunmakta, içeridekilerin büyük bir kısmı da ya sıra beklemekte veya yabancı sermayeye ait iş yerlerinde çalışmaktadır.* Sosyal demokrat bir hareketin önderi olması gereken sendikalarımız dış teknik yardım ile kurulmuş ve finanse edilmiştir. Dış manipülasyona bu kadar açık, yoksulluğun tehditi altında ve yeterince kendi kontrolümüzde olmayan, sahte çelişkilerin böldüğü bir işçi sınıfının sendikalarına bilinç götürmek ve milli bir programı benimsetmek de çok zordur: Tıpkı Türk-İş içerisindeki sosyal demokrat hareket deneyiminin gösterdiği gibi.

Ekonominin sanayileşmesi ancak dışarıdan sermaye malları ithali ile mümkün olabilmekte ve bu ithalâtın finansmanında işçi dövizlerine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Bir başka deyişle üretim faktörlerimizi kullanan emperyalizmin Avrupa'da ki ücret fonundan hem işsizlere iş bulmak hem de sanayileşmemiz için gerekli sermaye mallarının ithalinin finansmanı için yararlanmak durumundayız. Bu yüzden, ücret fonunu elinde tutanları ihmal ederek bir milli program hazırlamak güçtür ve onların çıkarları ile de ulaşılmak durumunda kalınacaktır. Çünkü Avrupa sosyal demokratlarının sağladıkları iç barış bir dereceye dek bizim gibi üçüncü dünya ülkelerinden sağladıkları fazlanın ekonomilerine aktarılması ile mümkündür. Türkiye'deki sosyal demokrat bir hareketle Avrupa'daki sosyal demokrat hareket arasındaki çelişki burada ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de; Alman, ya da İngiliz sermayesinin milileştirilmesine bu ülkelerin sosyal demokratları da muhalefet edecektir.**

(*) A.E.T. ile Türkiye arasındaki anlaşma gereğince 1976 yılından itibaren işgücü hareketlerindeki bütün kısıtlamalar kaldırılacaktır. Eldeki istatistikler serbest bir işgücü piyasasının hareketlerini değil bugünkü sınırlamalı durumu gösterdiği için bir bakıma yanıltıcıdır.

(**) Bu çıkar zıtlaşmasını delillemek üzere bazı örnekler vermek belki yardımcı olur: i) Churchill'in açtığı Çanakkale cephesinin bir savaşçısı da C. ATLEE idi. (Robert Rohedes JAMES, Gallipoli, London, Bastford, 1965, s. 349) ii) İkinci Erim Hükümeti Programı okundu... İngiliz Boraks çıkarları emniyette. (the London Times, 17 December 1971).

iii. Yurdumuzda nebati yağ üretiminde tekel durumunda olan bir ortaklığın sahiplerinden Lord LEVER İngiliz İşçi Partisi yöneticisi ve eski bakanıdır.

Kısacası kendi doğal kaynaklarımızı ve işgücümüzü ve onun yarattığı fazlayı yabancılarla paylaşmak durumunda olmamız, sosyal demokrat hareketin milli bir program ile ortaya çıkıp başarı kazanmasını güçleştirmektedir. Örneğin emperyalizme ilişkin somut sorunlar ortaya çıktığında 'ortanın solu' da —emperyalizmin sağladığı kalkınmanın korunması amacıyla— kaçamaklar aramakta veya zimnî tasvib göstermektedir. Yurdumuzdaki bir sosyal demokrat hareket hem yerli hem de yabancı sermayeyi elinde tutan ortak fakat ayrı iki sınıfla, iki farklı düzeyde uzlaşmak zorundadır. Yerli egemen sınıf için hareket 'erken'dir ve yabancılar içinse verilecek ödün kendi iç dinamiklerini hızlandıracağından 'tehlikeli'dir.

Oysa bu dönemde hareketin önüne çıkan bir başka engel de A.E.T. olgusudur. Türkiye'deki bir sosyal demokrat hareketin A. E. T. karşısında İngiliz İşçi Partisine bakışla daha dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü İngiliz İşçi Partisi bakımından A.E.T.'nin sakıncası siyasaldır. Daha güçlü bir sınıfla daha az etkili araçlarla pazarlık yapmak ve uzlaşmak zorunda kalınacağıdır. Türkiye'deki bir sosyal demokrat hareket için ise A.E.T. ye katılmak siyasal olduğu kadar ekonomik bir kaybı da içerebilir. Zira yeterli ücret fonunun yurt içinde bulunmaması yüzünden işçi sınıfının kontrolü büyük ölçüde yabancılara eline geçeceği gibi, sermaye birikimi (sanayileşmemiz) ile ilgili kararlarda yabancılara geniş ölçüde etkileme olanağı sağlanacaktır. Yani sosyal demokrat hareket açısından A.E.T. birbirini içeren ekonomik ve siyasal riskleri birlikte getirmektedir. Örneğin ne zaman tam istihdama varılabilecek veya bir sanayileşme planı uygulayabilmek için ne ölçüde elimizde inisiyatif kalacaktır?

Bundan öteye, A.E.T.'ye vücut veren rasyonel Amerikan sermayesinin rekabetine karşı bir gümrük birliği arkasında birleşerek gelişme olduğu halde bizim A.E.T.'ye katılmamızın rasyoneli, rekabete açılarak gelişme olmaktadır. Bu iki rasyonel çeliştiği gibi, iktisat tarihi böyle bir birleşme sonucunda rekabete açılmanın zayıf olan ortağın sanayileşmesini sağlayabildiğini de kaydetmiyor. Belli nitelik ve ölçüde gelişmemize yardımcı olabilmesi söz konusu olmasına rağmen; bir toplum olarak A.E.T. de bugün işçilerimizin bulunduğundan daha fazlasını bulacağımızı ummamalıyız.

Kısacası Türkiye'de eğer sosyal demokrat hareket A.E.T.'ye giriş dönemine rastlıyacaksa bu onun sorumluluklarını ve görevlerini ağırlaştırmakta fakat başarı olasılığını azaltmaktadır. Bu durum

Türkiye'de ortaya çıkabilecek bir sosyal demokrat hareketin tarihi bir talihsizliğidir.

c. Türkiye'de Sosyal Demokrat Bir Hareketin Tabanının Veya Sınıfsal Niteliğinin Saptanmasındaki Güçlük:

Batı'da sosyal demokrasilerde, sosyal demokrat partiler sendikaların siyasal örgütü olarak işçi sınıfını daha doğrusu sendikaları temsil etmeyi amaçlarlar ve işçi sınıfı da bu toplumlarda oy çoğunluğunu elinde tutar. Böylece sosyal demokrat partilerin sınıfsal tercihi, salt seçim mekanizması ile iktidar olma olanağını sağlar. Bu partilerin programlarının da —sendikalar aracılığıyla— işçi sınıfının tercihlerini kabaca yansıttığı varsayılır .

Bize gelince toplumda oy çoğunluğunu elinde tutan işçi sınıfı değil, köylü ve kentli küçük üreticilerdir. Bu sorun sanayileşmenin ve sermaye birikiminin yeterli bir düzeye varamamış olmasının bir sonucudur.

Bu durumda Türkiye'deki orta sol hareket çalışanlar kavramına baş vurmakta, genişletilmiş bir işçi sınıfını hareketin tabanı olarak saptamaktadır. Yani topluma emeği ile katkıda bulunanların hepsini bu çalışanlar ya da genişletilmiş işçi sınıfı kapsamaktadır. Daha sulandırılmış bir hareketin tabanına toplum yararına hizmet eden iş adamlarının —özellikle sanayicilerin— de katıldığı görülmektedir. Aslında toplum yararına çalışan iş adamlarının sosyal demokrat hareket içerisinde yer alabileceğinin ifade edilmesi bir çelişki sanılabilir: Aralarında sömürü ilişkisi bulunan çıkarları zıt iki sınıfın üyelerini aynı parti altında toplamak anlamsız bir çaba olarak nitelendirilebilir. Oysa, amacı sınıf paylarının tarafların uzlaşması ile —sendikaların istediği biçimde— saptanması olan sosyal demokrat hareket, kâr payı sahiplerinin bertaraf edilmesine çalışmaz. Önemli olan partinin sınıfsal niteliğinin sendikaların tercihlerini yansıtacak kompozisyonda tutulmasıdır.

İster 'sosyal demokrat' ister 'demokratik sol' hareket için olsun, oy çoğunluğunu elinde tutan genişletilmiş işçi sınıfının temel alınması doğal karşılanmalıdır. Yalnız emeğin ortak bir baz olarak alınması zımnen de olsa sermaye-emek çelişkisinin siyasal bir hareket için başlangıç noktası olarak kabul edildiğini ifade eder. Fakat sosyal demokrat hareketin Marxist'lerden ayrıldığı nokta da burasıdır. Çelişkiyi keskinleştirmek yerine parlamenter demokrasiye

Yalnız, küçük üreticilerin ülke çapında oy çoğunluğunu elinde tutmaları ve hareketin tabanında ağır basması, hareketin sınıfsal niteliği ile ilgili önemli bir sorunu ortaya çıkarmaktadır: Parti aslında 'Popülizmi' mi (köylü + kentli küçük üreticileri) yoksa sendikaları mı (= işçi sınıfını) temsil edecektir, veya her ikisini temsil ederken zaman içerisinde kalkınmaya paralel olarak birini diğerine tercih mi söz konusudur?

2. Demokratik Sol Hareket :

a. Ortanın Solunun Sosyal Demokrasiyi Reddi :

Orta Sol hareket formülünü oluşturanlar da bu eylemin hiç olmazsa bugün için sosyal demokrat bir içeriğe kavuşturulamayacağını kavramışlardır. Bunda da haksız değillerdir. En önemli itirazları iki noktada toplanmaktadır:

(i) Batı'daki hiç bir sosyal demokrat hareketin gündeminde ki ilk sorun 'kalkınma' değildir ve olmamıştır da. Fakat Türkiye'de böyledir.

(ii) Türkiye'deki hareketin düşünsel ve kurucu kadrolar bakımından önderliğini burjuvazi yüklenmemiştir. Batı'da durum bunun aksidir.

Fakat burada önemli olan bir ad sorunu değildir elbette.²¹ Türkiye'deki orta sol hareket kendini solda bilinen politik modellerden birine 'sosyalizme' veya 'sosyal demokrasiye' angaje etmek istememekte ve 'demokratik sol hareket' diye yeni bir adla anılmayı arzulamaktadır. Fakat bu durumda sorumlular :

— Ya yeni ve anlamlı ölçüde bilinenlerden farklı; bir sosyo-politik model geliştireceklerdir ki; bu büyük bir entellektüel kapasite ve çalışmayı gerektirmektedir. Sonuç için, önceden bir kesinlik öngörülemez.

— Eğer bu yapılamazsa bugüne dek olduğu gibi köklü bir empirizm ile gerekçelendirilerek —insan bir arayış halindedir bir modele bağlanamaz denilerek— sistemsizliği yani pratik bir popülizmi temel almak.

(21) Mete TUNCAY, 'Ad Sorunu', Özgür İnsan, sayı 17, Mayıs 1974, ss. 32-36.

b. Populizm :

Aslında iktidara geliş yolu olarak başvurdukları ve muhalifleri tarafından 'Güneş Oy Teorisi' diye adlandırılan yöntemden tutur da, iktidardayken uyguladıkları iktisat politikalarına örneğin, hem tarımda taban fiyatlarını hem sanayide asgari ücretleri yükseltmeyi amaçlayan kısacası 'herkesi memnun etmeye çalışan' genel yöntemlerine bakarak pragmacı bir Populizmi elle tutulur biçimde algılamak mümkündür.

Elbette ki orta sol hareket bir NARODNİK²² tipi köye dönüş ve üretim tarzı olarak küçük üreticiliği ülkü edinen siyasal bir girişim değildir.

Yalnız pek de haksız olmayan bir değerlendirmeye göre; bugünkü haliyle hareket; emperyalizmin çizdiği sınırlar içinde de olsa bir kapitalist sanayileşme ve gelişme sürecinin doğurduğu halkın güncel sıkıntı ve sorunlarını 'düzen değişikliği' adı altında iktidara geçmek için kullanan, fakat kendi siyasal tahlilinde aralarında sömürü ilişkisi olan sınıfları, halk terimiyle amorf bir kavram içerisinde pelteleştirilerek yerleştiren bir pragmacı Populistik yaklaşımdır.

Buna göre, bunalmış halk yığınlarına yaklaşmakta 'herkesi memnun etmek' gibi sihirli bir formüle dayanan bu tip bir populizm başlangıçta bir hayli operasyonel bir modeldir. Fakat bu model uzun dönem içinde değerlendirildiğinde, kendi kendini yıkan bir özellik taşır: Bunun nedeni işleyiş ilkesinde yatar. Çünkü kuramsal olarak dahi herkesi memnun etmek mümkün olamayacağı gibi, başlatılan gelir çekişmesi karşı koyulmaz bir enflasyona dönüşerek modeli çatlatır. Tıpkı D. P. modelinde olduğu gibi.

Evet herkesi memnun etmek mümkün değildir. Sanayileşme hangi sistem içerisinde olursa olsun son derece sıkıntılı bir süreçtir. Önemli olan yükün ve nimetlerin —zaman içinde— eşit dağıtılmasıdır. Yani mutlak refah gelişme ölçüsünde artabileceği halde nispî refahın eşitlik yönünde devamlı olarak ayarlanması gerekir. Özellikle bir sol iktidar için...

Bu husus kendiliğinden gerçekleştirilebilecek bir ülkü değildir.

(22) A. V. CHAYANOV, «the Theory of Peasant Economy», Illinois, Richard and Irwin, 1966.

c. Demokratik Sol Hareketin Sorunları :

Yukarıdaki nedenlerle bu demokratik sol hareketin gündemi- ne alması ve çözümlemesi gereken bazı sorunlar vardır :

(i) İktisat teorisinde mevcut modellerden hiç biri —Keynesinki de dahil— amaçlarına uymamaktadır. Kalkınma sorununu demokratik sol bir içerikle çözümlemeyi amaçlamış bir model yoktur.

(ii) Kendi siyasal tercihlerini bir program halinde oluşturmamışlardır. Hareketin henüz bir programı yoktur. Bir seçim bildirgesinin²³ bir parti programının yerini alamıyacağı açıktır. Belki de parti kendi başkalaşımını tamamlayamadan iktidar olmuştur ve programsızlık bu erkenliğin bir sonucu sayılabilir.

(iii) Örgütlenmeye ilişkin sorunlar ise çözüm beklemektedir. Ülkemizde halkın bir kesimi hariç kitleler örgütlenmemiştir. Örgütlenmemiş halk yığınlarının bulunuşu, kısmen geriliğimizin kısmen de yasal yasaklamaların bir sonucudur. Dernek kurma hakkı bile kısıtlanmıştır. Gerilik ve yasal kısıtlamalar ile mücadele edilerek halk örgütlenmelidir. Örgütlenmemiş halk yığınlarına ulaşmak demokratik sol hareket için hem zor olacağı gibi demokrasi- nin gerektirdiği asgari disiplin bakımından da önemlidir. Çünkü örgütlenmemiş halk yığınlarının spontane hareketleri anarşi diye adlandırılarak faşizme gerekçe hazırlanmaya çalışılır.

Örgütlenme bakımından, kurulacak tarım kooperatiflerinin ve benzeri kuruluşların bile bu konuda yardımcı olacakları muhakkaktır.

Ayrıca kitlelerle örgüt temasının nasıl ve hangi düzeyde kurulacağı bir araştırma konusudur. Partinin işçi ve köylülerle organik bağları örgütsel düzeyde kurulmadan halkı temsil ettiği iddiası platonik kalmaya mahkûmdur. Örneğin İngiliz İşçi Partisi'ni sendikalar denetler fakat bu aynı zamanda fonksiyoneldir. Çünkü İngiliz İşçi Partisi tarihinde hiç bir zaman sendikaların çizgisinden sapmamıştır.

(iv) Kadrolar? Orta sol hareketin partisinin kadroları henüz oluşmamıştır. Model, örgüt, program sorunları çözümlenmeden, kadroların da kurulması mümkün değildir. Partiler arası transferlerin devamı da bu kadrolaşmanın gerçekleştirilemediğinin bir başka belirtisidir. Bir diğer husus da partinin mevcut yöneticilerinin toplumla düşey entegrasyonu sağlayacak bir kadrolaşmadan çok tercihlerinde 'elitizm'den yana olduklarını ortaya koymalarıdır.

(23) C.H.P., «Ak Günlere», Ankara, Ajanstürk, 1973.

Halkın içinden fişkırان liderlerin eğitilip, yetiştirilerek yetkili kılınması: sağlıklı bir düşey entegrasyonun gerçekleştirilmesinde olduğu kadar hareketin 'sarı particiliğe' dönüşmesini önlemede de önemli rolü vardır. Programın, parti içi eğitimin olmadığı, ancak genel kültür kaynaklarından beslenebilen bir demokratik sol hareketin bu durumda popülist çizgisini bile koruyabilmesi bir başarıdır.

Eğer tedbirler alınmaz ise parti herkesi memnun etme çabası içinde daha fazla refah dağıtmanın yolunun daha iyi bir kaynak dağılımından geçtiğini bilerek, giderek etkinlik sorunları üzerinde gayretini toplayacaktır. Güncel sorunlar ile yola çıkanların, kaynak dağılımını etkinleştirme çabası ile son bulmaları doğaldır. Fakat bu sonuç demokratik sol bir hareket için hareketin varoluş nedenini sorgulamayı gerektirecek kadar olumsuzdur.

Aslında iktisat kuramında doğruyu bulmada bir yöntem olan 'alternatif maliyetler' kavramı ile düşünecek olursak, partinin yönetici kadrosunun tasfiye edilmesi durumunda bu demokratik sol hareketten miras olarak geriye ne kalacaktır? Herhalde ihmal edilebilecek bir birikim. Bunun nedeni yukarıda açıkladığımız, model, program, kadro, ve örgütlenme gibi hususların gerçekleştirilememiş olmasının bir sonucudur. Her siyasal partinin halka karşı entellektüel sorumluluğunu idrak etmesi gerekir.

d. Bazı Öneriler :

Türkiye'de demokratik sol hareket için ilkeler ne olmalıdır diye sorulduğunda bunun cevabını vermek herhalde partinin yöneticilerine düşer. Bununla birlikte araştırmayı bir sonuca bağlayabilmek kaygısıyla model ve program konusundaki görüşlerimizi kısaca dört noktada toplayalım:

(i) İlk amaç sanayileşme-tarım ikilisine dayanan bir kalkınmayı, birincisine belli ölçüde ağırlık vererek bir nesillik zaman dilimi içerisinde tam istihdama ulaşacak biçimde planlamak olmalıdır. Herkes emeğini üretime katma karşılığında bir pay alma hakkına sahip kılınmalıdır. Daha önce belirttiğimiz gibi işçi sınıfı açısından siyasal bir ülkü olan tam istihdamın gerçekleştirilmesi demokratik sol bir hareket için hayati bir konudur. Tam istihdam öncesi dönemde işçi sınıfı yoksulluğun ve bölünmenin doğal bir sonucu olarak sermaye karşısında demokratik bir siyasal mücadele verme potansiyelini belli ölçüde yitirir.

(ii) Çalışanların üretim ve yatırımı denetlemesi gerçekleştirilmelidir. Yani çalışanlarla üretim araçları arasındaki organik bağ kurulmalı ve ücret-kâr paylarının tayini ve yatırımların dağılımı ça-

lışanların tercihlerini de yansıtmalıdır. Bu husus hızlı gelişmenin de bir gereğidir. Örneğin işçilerin yönetime katılmaları bu konudaki bir başka yöntemdir. Kısacası iç sömürü durdurulmalı, emek bir meta olmaktan kurtarılmalı ve yoksulluk çemberi kırılmalıdır.

(iii) Emperyalizm ile organik bağları kopartmak amacıyla, yabancı sermaye, ittifaklar, aleyhe dönen dış ticaret hadleri (ya da sermaye mallarının dışarıdan ithali), dış yardım, işçi ihracı, mekanizmalarının üzerine eğilip gelişmeye paralel olarak bunları giderek ayıklamalıdır. Yani bağımsız bir modele doğru zaman içinde giderek yaklaşılmalıdır.

(iv) Gelir dağılımı ya da sınıf paylarının saptanmasında piyasa mekanizmasına paralel olarak siyasal bölüşüm mekanizmasını da parlamenter bir düzen içerisinde kurmak: Böylece sosyal yardımlar yani görünmeyen gelir kalemleri yolu ile piyasa bölüşümüne siyasal bir düzeltme getirmek.

e. Sonuç :

Özgürlük eşitler arasındaki bir ilişkinin adıdır. Demokrasi ise bu ilişkilerin toplum yönetimine yansımalarıdır. Eğer eşitlik amaçlanmazsa hareketin değil sol, fakat demokratik olma iddiası bile —Batı'daki sosyal demokrasiler gibi— kuşku ile karşılanacaktır. Örneğin eşitlik ölçütüne vurulduğunda LİNCOLN'cu geleneksel demokrasi tanımı (halkın + halk için + halk tarafından = yönetimi) içeriksiz bir tekerlemeye dönüşür.

Türkiye ve demokratik sol hareket bir yol kavşağındadır. Ya toplumumuz birbirini sömüren sınıfların toplumu olacaktır, ya da eşit-özgür-onurlu insanların demokratik toplumu. Dileğimiz demokratik sol hareketin bu ikinci yolu seçmesidir. Bütün bunların muhaliflerinin sonuna dek özgür oldukları demokratik bir düzen içerisinde gerçekleştirilebilmesi mümkündür. Ve insanlık tarihinin gelişimi de bunu göstermektedir. Çünkü eşitliğe muhalefet etmek onu savunmaktan çok daha güçtür.

Yazıyı bağlarken ana fikrin altını çizerek bir kere daha tekrarlayalım: Batılı sosyal demokrasi, kapitalist toplumun; sınıflı bir sosyo-ekonomik yapının bir evrimi yeni bir çözümdür. Yoksa eşit-özgür-onurlu insanların toplumu değildir. Bu nedenle kapitalist ekonominin diğer evrimleri gibi geçici bir çözümdür. Çünkü insanlık eşitliğe doğru gelişmek durumundadır. Gerisinde Popülizm ve önünde sosyal demokrasi arasına sıkışmış olan 'demokratik sol' hareketin, öğretisini saptamada bu endişeden yararlanacağını umarız.